

YAYIN HABERLERİ :

SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE İBN SİNÂ ÜZERİNE ÇALIŞMALAR

TÜTEN ÖZKAYA *

İslâm dünyasında Eş-Şeyhurreîs ünvanıyla, Avrupa'da Avicenna adıyla tanınan büyük Türk bilgini İbn Sînâ üzerine Türkiye'de giderek artan sayıda çalışmalar yapıldığını görmekteyiz.

İbn Sînâ ile yakından ilgilenmiş olan Ulu Önderimiz Atatürk'ün emriyle büyük bilginimizin ölümünün 900. yıldönümü münasebetiyle 1937 yılında İstanbul'da bir kongre düzenlenmiştir. İbn Sînâ'nın milliyeti, hayatı, felsefesi, tıbbi, matematiği üzerine kongreye sunulan bildirilerden oluşan anma cildi Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanmış ve "Türk Kültür Rönesansının Büyük Kurucusu ve İlimlerin Yüce Hamisi Kemâl Atatürk'e" ithaf edilmiştir.¹ Bu kitap bugün bile İbn Sînâ hakkında klasik başvuru kitaplarının en önemlilerinden biri sayılmaktadır.

Bu kongrenin Türkiye'de İbn Sînâ araştırmalarına yeni bir hız kazandırdığı muhakkaktır, zira bu kongrenin başlattığı İbn Sînâ ile ilgili bilimsel araştırmalar, O'nun Türk-İslâm kültürünün en büyük temsilcilerinden biri olduğunu kanıtlamış ve doğumunun 1000. yıldönümüne rastlayan 1980 yılında İstanbul'da Uluslararası İbn Sînâ kongresi düzenlenmesine vesile olmuştur. Bu kongrede 16 Türk ve 4 yabancı olmak üzere 20 bilim adamı İbn Sînâ'da tıp, psikoloji, eczacılık, astronomi, felsefe ve tasavvuf meselelerini inceleyen bildiriler sunmuşlardır.²

Büyük Türk bilgini İbn Sînâ'nın doğumunun 1000. yılı anısına Türk Tarih Kurumu *İbn Sînâ Doğumunun Bininci Yılı Armağanı*'ni hazırladı.³ Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı'nın editörlüğünde hazırlanan bu hacımlı ve değerli anı kitabında 18 bilim adamı 29 makale ile İbn Sînâ'nın felsefe,

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı öğretim üyesi.

¹ *Büyük Türk Filozof ve Tıp Ustadı İbni Sînâ*, İstanbul 1937, 795 s.

² *Doğumunun 1000. Yıldönümü Nedeniyle Milletlerarası İbn Sînâ Kongresi*, 1-5 Haziran 1980 İstanbul, 46 s.

³ T. C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, sayı 80, Ankara 1984, 838 s.

tip, matematik, astronomi, astroloji, fizik, psikoloji, metafizik konularındaki eserlerini incelemişlerdir.

İbn Sînâ'yı doğumunun 1003. yıldönümünde anmak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Uluslararası İbn Sînâ Sempozyumu 17-20 Ağustos 1983 tarihinde Ankara'da düzenlenmiştir. Bilim Kurulu Başkanlığını Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı'nın yapmış olduğu bu sempozyumda 42 Türk ve 4 yabancı olmak üzere 46 bilim adamı İbn Sînâ'nın Türklüğü meselesi, musikî yönü, eczacılığı, eğitim tarihindeki yeri, ahlâkı, matematiği, felsefesi, kimyası, psikoloji ve psikiyatrisi üzerine bildirimler sunmuşlardır.⁴

1984 yılında Erciyes Üniversitesi tarafından İbn Sînâ Kongresi düzenlenmiştir. Bu kongreye 44 tebliğ sunulmuştur.⁵

1985 yılında Atatürk Kültür Merkezi tarafından ve Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı'nın başkanlığında Uluslararası İbn-i Türk, Hârezmî, Fârâbî, Beyrûnî ve İbn-i Sînâ Sempozyumu düzenlenmiştir. Otuzdokuz tebliğin sunulduğu bu sempozyumda İbn Sînâ'nın eserlerinin çeşitli yönleri incelenmiştir.⁶

İbn Sînâ üzerine Türkiye'de yapılan çalışmalar elbette bu kadarla sınırlı değildir, Türk bilim adamlarınca yapılmış daha pek çok çalışmalar vardır.⁷

Cumhurbaşkanımız Sayın Kenan Evren'in direktifleriyle 1983 yılından itibaren her yıl 17-25 Ağustos günleri arası İbn Sînâ haftası olarak kutlanacaktır. Cumhurbaşkanımızın bu kararı, büyük bilginimizin anılması ve genç kuşaklara tanıtılmasının yanı sıra, Türk bilim adamlarını İbn Sînâ üzerine her yıl yeni çalışmalar yapmaya teşvik etmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Yurdumuzda İbn Sînâ üzerine Türk bilim adamlarınca giderek artan sayıda çalışmalar yapılırken, Sovyetler Birliği'nde de büyük bilgini çeşitli yönleriyle inceleyen yayınlar yapıldığını görmekteyiz. Sovyetler Birliği'nde İbn Sînâ'nın eserlerini inceleyen çalışmalarıyla dikkat çeken bilim adamları arasında M. S. Asimov, G. A. Aşurov, V. F. Asmus, A. M. Bogoutdinov, M. N. Boltaev, İ. Breydo, M. Dinorşoev, H. Dodihudoev, P. Faktoro-

⁴ *Uluslararası İbn Sînâ Sempozyumu Bildirileri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Kütüphane Yayınları Toplantı Bildirileri Dizisi: 1, Ankara 1984, 612 s.

⁵ *İbni Sina*, Kayseri Erciyes Üniversitesi Matbaası, 438 s.

⁶ Basılmaktadır.

⁷ Bkz. Bayat, A. H., "Türkiye'de İbn Sina Bibliyografyası", *İbni Sina*, Kayseri Erciyes Üniversitesi Matbaası, s. 408-429.

viç, S. N. Grigor'yan, T. İzmaylova, Ş. Juraev, V. L. Nevskiy, K. Olimov, B. D. Petrov, V. Romodin, A. A. Semenov, S. B. Serebryakov, V. A. Smirnova-Rakitina, V. V. Sokolov, U. Sultonov, P. G. Şad, V. A. Ternovskiy, A. K. Zakuev, Yu. N. Zavadovskiy'in adlarını sayabiliriz.⁸ Bu bilim adamlarından U. Sultonov'dan sonra A. M. Bogoutdinov, Sovyet İbn Sînâ biliminin kurucusu olarak kabul edilmektedir. U. Sultonov, Sovyet İbn Sînâ bilimi geleneğini geliştirerek büyük bilginin sosyal ve ahlakî görüşlerini ilk kez sistemli bir incelemeye tâbi tutmuştur. İbn Sînâ'nın düşüncelerinin orijinallliğini ortaya koyan birçok önemli çalışma Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi'nin muhabir üyesi olan M. S. Asimov'un kalemine aittir. Felsefi düşüncenin gelişmesinde İbn Sînâ'nın yeri ve rolü onun tarafından incelenmiştir.

Bu yazıda, İbn Sînâ'nın doğumunun 1000. yıldönümüne armağan olarak Sovyetler Birliği'nde yayınlanan iki kitap üzerinde durulacaktır: *İbn Sînâ [Avitsenna] İzbrannie filosofskie proizvedeniya (Seçkin Felsefi Eserleri)*⁹ ve N. Rahmatullaev'in yazdığı ve M. Dinorşoev'in editörlüğünü yaptığı *Filosofskie vzglyady İbn Sino v knige 'Ukazaniya i Nastavleniya' (İbn Sînâ'nın 'İşârât va't- Tanbihât' Kitabındaki Felsefi Görüşler)*.¹⁰

⁸ Bogoutdinov, A. M., "Velikiy Mislitel' Srednevekov'ya" ("Ortaçağın Büyük Düşünürü"), *Tacikistan Edebiyatı*, 1953; *Predislovie k knige İbn Sino Donışnoma (İbn Sînâ'nın 'Dânişnâme' Kitabına Önsöz)*, Stalinabad 1957; Boltaev, M. N., *Akidahoi, falsafii Abûali İbn Sino*, Duşanbe 1969; *Voprosı gnoseologii i logiki v proizvedeniyah İbn Sino i ego şkolı (İbn Sînâ'nın Eserlerinde O'nun Okununun Gnoseoloji ve Mantık Meseleleri)*, Duşanbe 1965; Breydo, İ., *Velikiy tacikskiy uçeny İbn Sino (Büyük Tacik Bilgini İbn Sina)*, Leningrad 1959; Dinorşoev, M., "Filosofskaya ontologiya İbn Sino" ("İbn Sînâ'nın Felsefi Ontolojisi"), *İzvestiya Akademii nauk Tacikskoy SSR*, 1979, No: 2; "Filosofskoe osnovanie 'Kanona vraçebnoy nauki'" ("Kanun'un Felsefi Esası"), *aynı dergi*; Dodihudoev, H., "İbn Sino i gnoseologičeskiy materializm" ("İbn Sînâ Ve Gnoseolojik Materyalizm"), *aynı dergi*; Olimov, K., "İbn Sino i Sufizm" ("İbn Sînâ ve Sufizm"), *aynı dergi*; ; Faktoroviç, P., *Velikiy buharskiy uçeny İbn Sino (Buharalı Büyük Bilgin İbn Sino)*, Samarkand 1941; İzmaylova, T., *Avitsenna*, Leningrad 1952; Juraev, Ş., *İdei İbn Sino ob elementah protivoreçiya (İbn Sînâ'nın Çelişkili Unsurlar Hakkında Düşünceleri)*, Taşkent 1976 (doktora tezi); Nevskiy, L., *Velikiy Tacikskiy uçeny Abuali İbn Sino (Büyük Tacik Bilgini Abuali İbn Sino)*, Stalinabad 1957; Petrov, B. D., *İbn Sino*, Taşkent 1976; Romodin, V., *Velikiy uçeny Sredney Azii-İbn Sino (Orta Asyalı Büyük Bilgin İbn Sînâ)*, Moskva 1952; Semenov, A. A., *Abuali İbn Sino*, Stalinabad 1945; Serebryakov, S. B., *Traktat İbn Sino o lyubvi (İbn Sînâ'nın Aşk Hakkında Risalesi)*, Tbilisi 1976; Smirnova-Rakitina, V. A., *Avitsenna*, Moskva 1958; Sultonov, U., *Akidahoi, falsafı, içtimoi ve ahlokii Abûali İbn Sino*, Duşanbe, 1975(?); Ternovskiy, V. A., *İbn Sino*, Moskva 1969; Zakuev, A. K., *Psihologiya İbn Sino (İbn Sînâ'nın Psikolojisi)*, Baku 1958; Zavadovskiy, Yu. N., *Abu Ali İbn Sina*, Taşkent 1958 (doktora tezi).

⁹ Moskva 1980, İzd-vo "Nauka", 552 s.

¹⁰ Duşanbe 1980, Akademiya Nauk Tacikskoy SSR, 92 s.

Tacik SSC Bilimler Akademisi'nin Felsefe Bölümü tarafından hazırlanmış olan *İbn Sînâ [Avitsenna] İzbrannie filosofskie proizvedeniya (Seçkin Felsefi Eserleri)* kitabı, G. N. Fedoseev'in yazdığı önsöz, M. Asimov ile M. Dinorşoev'in birlikte yazdıkları "İbn Sînâ ve Dünya Uygarlığının Gelişmesindeki Rolü" bölümü ve İbn Sînâ'nın yaşamının ve bilimsel faaliyetinin güvenilir bir kaynağı olan *Biyografi* ile birlikte Ortaçağ felsefe kültürünün değerli âbideleri olan *Dânişnâme-i 'Alâi* ve *Necât* eserlerinin Rusça çevirilerinden oluşmaktadır. *Dânişnâme*, Mantık (35 madde), Metafizik (63 madde) ve Fizik (51 madde) olmak üzere 3 bölüme; *İşârât va't-Tanbîhât*, Mantık (10 madde), Fizik ve Metafizik (12 madde) olmak üzere 2 bölüme *Necât* ise 22 maddenin anlatıldığı 5 bölüme ayrılır. Kitabın sonunda ise Açıklayıcı Notlar bölümü yer almaktadır.

Sovyet Bilimler Akademisi üyesi olan G. N. Fedoseev'in yazdığı kısa önsözde, Buharalı Abu Ali İbn Sînâ'nın adının dünya kültür tarihine sağlam bir şekilde girmesinin rastgele olmadığı, Ortaçağın seçkin, ansiklopedik bir bilgini olduğu, felsefe, tıp, matematik, astronomi, botanik, jeoloji, dilbilimi, şiir, müzik gibi bilimin çeşitli dallarını kapsayan engin bir mirasa sahip olduğu ifade edilmektedir. İbn Sînâ'nın yeteneğinin en belirgin olarak felsefe ve tıp alanlarında ortaya çıktığı, *Dânişnâme-i 'Alâi*, *İşârât va't-Tanbîhât*, *Necât*, *Kitâbu's-Şifâ* gibi eserlerinin felsefe ve mantık tarihinde silinmez izler bıraktığı kaydedilir. Çeşitli meselelerin ileri sürülme ve çözümleme biçimleri O'nun son derece orijinal bir düşünür olduğunu gösterir. İbn Sînâ Aristo'nun felsefi görüşlerini ve Platon'un bazı düşüncelerini geliştirdi, Fârâbî'nin ve diğer Doğulu düşünürlerin eserlerinden yararlanarak kendinden önceki felsefi düşüncelerin sonuçlarını ve devrinin bilimsel verilerini genelleştirdi. İbn Sînâ'nın en önemli eserlerinden olan *El-Kânûn fi't-Tıb* daha XII. yüzyılda Avrupa'da Latince'ye çevrildi. Beş yüzyıl boyunca Ortaçağ Avrupası'nda hekimlerin el kitabı olan ve matbaa icat edildiğinde Venedik'te basılan ilk kitaplar arasında bulunan *Kânûn XV-XVII. yüzyıllarda* otuzdan fazla basıldı. Düşünürün edebî-estetik görüşleri, nazım ve müzik üzerine yazdığı risalelerde ifadesini bulmuştur. İbn Sînâ'nın edebî ve felsefi hikâyeleri (*Hayy İbn Yakzân*, *Risâlat al-Tayr* ve diğerleri) Doğu edebiyatının gelişmesi üzerine büyük etki yapmıştır. O'nun edebî felsefi hikâyelerinin motiflerini, İbn Sînâ'dan seçkin bir düşünür olarak söz eden Dante'nin *İlahî Komedi*'sinde görmek mümkündür. Fedoseev, Sovyetler Birliği'nde bugüne kadar İbn Sînâ üzerine çalışmalar yapılmasına rağmen, düşünürün mirasının daha derinlemesine incelenmesine, özellikle felsefi, edebî-estetik eserlerinin yayınlanma-

sına henüz başladığını ifade etmektedir. Bu bakımdan İbn Sînâ'nın felsefi eserlerinden oluşan bu kitabın ilgi çekeceğini kaydeder. İlk kez Rus dilinde basılan *İşârât va't-Tanbîhât*'ın gerek üslubu ve gerekse İbn Sînâ'nın son eserlerinden biri olduğundan, düşünürün felsefesini anlamak bakımından büyük önem taşıdığını ifade eder. Çok ciltli *Kitâbu'ş-Şifâ* eserinin "Fizik" bölümünü oluşturan *Necât*'ın Rusça çevirisi ilk kez bu kitapta yayınlanmaktadır. Fedoseev, bu kitabın, İbn Sînâ'nın felsefesi ile ilgili incelemelere katkıda bulunacağını ve büyük bilginin doğumunun 1000. yıldönümüne güzel bir armağan olacağını ifade ederek sözlerine son verir.

M. Asimov ile M. Dinorşoev'in birlikte yazdıkları "İbn Sînâ ve O'nun Dünya Uygarlığının Gelişmesindeki Rolü"nde, bilim ve kültür tarihinde fevkalade bir olay olarak nitelenen İbn Sînâ'nın yaşamı, kendinden önceki kültürle olan ilişkisi, dünya uygarlığına katkısı, dünya uygarlığının sonraki gelişimi üzerine etkisi meseleleri ele alınmaktadır. Yazarlar, İbn Sînâ'nın içinde yaşadığı devrin özelliklerini anlatırlar; Samanî devleti zamanında Buhara, Semerkant, Nişapur, Curcan, Herat gibi şehirlerin gelişip büyüdüğünü, kültür düzeyinin çok yükseldiğini ve bu devirde tam yüz tane önemli filozof, matematikçi, astronom, tıp bilgini, kimyacı, coğrafyacı, tarihçi, filolog, edebiyatçı ve diğer bilginlerin adlarının bilindiğini kaydederler. Ortaçağ'da Doğu'da otobiyografya yazma geleneği yoktu. Kültür alanında ünlü kişilerin hayat hikâyesini ve bilimsel faaliyetini öğrenmek için onların eserlerinde dağınık halde bulunan bilgilerden yararlanmak, tarihî ve edebî vekayınamelerden parça parça bilgi toplamak gerekirdi. İbn Sînâ bu hususta tarihçiler için sevinç veren bir istisna olarak ortaya çıkmaktadır. O'nun bizzat kendisi ve öğrencisi Ebû 'Ubeyd 'Abdülvâhid el-Cüzcânî tarafından hazırlanmış olan biyografisi, Abul Hasan Beyhakî (1160), İbn el Kiftî (1200) ve İbn ebî Uşaybî'a'nım (1242) varyantları olmak üzere birbirinden az farklı 3 varyant halinde elimize kadar gelmiştir. Uşaybî'a'nın varyantı defalarca Rusça olarak yayınlanmıştır. Tacik SSC Bilimler Akademisi mensupları, İbn Sînâ'nım 1000. doğum yıldönümü münasebetiyle bu eserin Rus ve Tacik dillerine yeni bir çevirisini yaptılar. Daha sonra İbn Sînâ'nın yaşamı anlatılır ve önemli eserleri hakkında bilgi verilir. İranlı bilim adamı Sâ'id Nafisî'ye göre İbn Sînâ tarafından yazılmış veya ona ait olduğu ifade edilen Arapça 456, Tacik dilinde ise 23 eser vardır.¹¹ Büyük bilginin düşüncesinin gelişmesini ve görüşlerinin evrimini anlamak için O'nun kaybolmuş olan *Kitâb al-İnsâf* adlı 20 ciltlik eserinin özellikle büyük önem taşıdığı vurgulanır. Çok daha sonra yazdığı *Kitâb*

¹¹ A. M. Bogoutdinov ise İbn Sînâ'nın 300 eser yazdığını tahmin eder.

el-Mubâhasât adlı eserin önsözünde İbn Sînâ, *İnsâf* kitabında, önce Doğulu ve Batılı bilginlerin kendi aralarındaki tartışmalarının aktarıldığını, daha sonra da tartışma konusu olan meselelerin halli için en âdil yolun gösterildiğini, bu şekilde eserde 28.000 meselenin incelenmiş olduğunu yazar. *İnsâf* kitabında dile getirilen düşünceleri İbn Sînâ daha sonra *Al-Hikma al-Maşrikiyya* eserinde yeniden ortaya koymaya çalışmıştır. Ancak bir rivayete göre bu kitaptan sadece 1909'da Kahire'de basılmış olan mantık bölümü muhafaza edilmiştir. Başka bir rivayete göre ise bu kitap Ayasofya Kütüphanesi'nde 2403 numarada kayıtlıdır. Yazarlar, bu eserin Ayasofya Kütüphanesi'nde bulunduğu dair bilginin doğru olması halinde İbn Sînâ'nın mantık ve felsefeye olan katkısını daha etraflıca ve esaslıca incelemenin mümkün olacağını kaydederler.¹²

İbn Sînâ'nın kendinden önceki kültürle olan ilişkisi konusunda, büyük bilginin felsefe ve tabiat bilimleri ile ilgili düşüncelerinin antik Yunan-Roma felsefesinin temelleri üzerinde geliştiği ifade edilir. *Kitâbu'ş-Şifâ*, *Necât* ve *Dânişnâme-i 'Alâî* eserlerinde İbn Sînâ üzerinde en büyük etkiyi Aristo'nun yaptığı, Platon'un etkisinin ise az olduğu kaydedilir. Yazarlar, İbn Sînâ'nın atomculuk teorisini prensip itibarıyla reddetme nedenlerini 5 madde halinde açıklamaktadırlar. Daha sonra tıp teorisi ve uygulamasının da antik tıbbın temelleri üzerinde geliştiği, zira *Kânûn*'da Hippokrat'a 85, Galenos'a 253, Dioskarid'e 135 defa atıfta bulunulduğu kaydedilmektedir. Ancak yine de İbn Sînâ'nın eserlerinin teori kaynaklarını antik düşünceyle sınırlamanın doğru olmayacağı ifade edilmektedir. İbn Sînâ'nın içinde yaşadığı devirden önce, Orta ve Yakın Doğu ülkelerinde felsefi ve bilimsel düşünce önemli mesafeler katetmişti. İbn Sînâ'nın birçok İslâm bilgininin eserlerine yaptığı çok sayıda atıflar, O'nun bu bilginler hakkında iyi bilgi sahibi olduğunu gösterir. Örneğin, İbn Sînâ felsefi öğretilerinde, Tanrı-Dünya-İnsan sorununu, ahlâkın ve ahlâkî değerlerin tabiatını ve sosyal meseleleri Kindî ve Fârâbî'nin anlayışına göre ele alır. Ayrıca *Kânûn*'daki birçok hastalıkların enfeksiyonu, her şahsa ayrı olmak üzere ilaç tavsiye edilmesi ve mizaç ile ilgili düşüncelerin Ebû Bekr er-Râzî ve diğer İslâm hekimlerinin tezlerine uygun olarak geliştirildiği öne sürülür. Yazarlar, İbn Sînâ'nın büyüklüğünü anlamak için Ortaçağ dönemine hâkim olan ideolojinin, her türlü serbest düşüncüyü boğan, aydın düşünürleri dinden

¹² Nevzat Ayas, *Al-Hikma al-Maşrikiyya*'nın İstanbul yazma kütüphanelerinde aranmış ve bulunmuş olduğunu, İsmail Hakkı İzmirli ise bu eserin İstanbul'da Ayasofya ve Nûr-u Osmaniye kütüphanelerinde, İbn Sînâ mecmuaları arasında bulunduğunu yazar. Bkz. 1 no.lu dipnottaki kitaba, s. 10 ve 16.

çıkmiş olarak ilân eden, din ve ilâhiyat olduğunu göz önünde tutmak gerektiğini ifade ederler. Bilimin serbestçe gelişmesi din ve ilâhiyatın etki alanlarının sınırlandırılmasını gerektirir. İbn Sînâ'nın büyük tarihî hizmeti, felsefî araştırmaları ile din ve ilâhiyatın sosyal yaşam üzerindeki etkisini sınılandırmaya, aklın ve bilimin meşalesini parlak bir şekilde yakmaya çalışmasıdır.

Tıp alanında 40'dan çok eser yazmış olan İbn Sînâ'nın tıp bilimine yaptığı katkının özellikle büyük olduğu, Rusça ve Özbekçe'ye çevrilmiş olan 5 ciltlik *Kânûn*'da bir yığın orijinal düşüncenin yer aldığı ifade edilmektedir. Bu eserde, tabiat bilimleri tarihinde ilk kez gözün anatomisinin ve görme mekanizmasının doğru tarifi verilmiş, ayrıca tüm sinirlerin merkezi olarak beynin fonksiyonu hakkında ilginç düşünceler ileri sürülmüştür. İbn Sînâ farelerin veba yaydığını ortaya çıkardı, gözlem ve deneylere dayanarak veba ile koleranın, cüzzam ile diğer deri hastalıklarının, zatülcenp ile zatürrenin farklı hastalıklar olduğunu tespit etti, şeker hastalığını, mide ülseri ve menenjitli ayrıntılı olarak anlattı. Çiçek hastalığının kızamıktan farklı olduğunu ilk kez yine O söyledi, suçiçeğini müstakil bir hastalık olarak ele alırken çiçek hastalığını bulaşıcı hastalıklar grubuna dahil etti. İbn Sînâ, klinik tıbbın müstakil bir bölümü olarak psikoterapinin temelini attı. *Kânûn* 1500'den fazla ilaç hakkında bilgi içerir. Yazarlar, *Kânûn*'da tarif edilen 70'den fazla ilacın halen Sovyetler Birliği'nde kullanılmakta olduğunu bildirmektedirler. *Kânûn*'dan önce yazılmış olan *Edviye-i Kalbiyye* eserinde İbn Sînâ kendi zamanında bilinen ve kalp hastalıklarının tedavisinde kullanılan ilaçların tam olarak açıklamasını ilk kez vermektedir; bizzat kendisi tarafından hazırlanmış olan ve kalp hastalıklarının tedavisinde kullanılmış olan 10 karmaşık ilacı tarif etmektedir.

Diğer bilim dalları arasında İbn Sînâ en büyük katkı jeolojinin gelişmesine yapmıştır. Özellikle O'nun ve aynı zamanda Beyrûnî tarafından da geliştirilmiş olan yer kabuğunun evrimi teorisinin eşine rastlanmamıştır. Dünyanın meskun bölgelerinin eski zamanlarda büyük bir ihtimalle denizlerle kaplı olduğuna inanan İbn Sînâ'nın, Mısır, Sudan ve Arabistan çölünün bulunduğu tüm toprakların eskiden denizlerle örtülü olduğunu tahmin eden Beyrûnî ile aynı görüşü paylaşması ilginçtir. Yazarlar, İbn Sînâ'nın eserlerinin daha özenle yapılacak olan incelemesi sırasında, felsefe ve tıp alanlarında olduğu gibi bilimin diğer dallarında da birçok başka yeni düşüncelerin ortaya çıkarılabileceğine inanmaktadırlar. Daha sonra İbn Sînâ'nın "Tanrı ile evrenin (âlemin)" birlikte ezeli (öncesiz) olduğuna dair düşünceleri açıklanmaktadır. İbn Sînâ'nın, Tanrı'nın, zamanın ve madde-

nin en başlangıçtan beri var olduğunu ve ebedî olarak varolacağını öne sürdüğü, Gazzalî'nin ise buna karşı çıktığı ifade edilir. Gazzalî, O'nun, Tanrı'nın evreni kendi iradesiyle değil de doğal zorunluluk yüzünden yarattığına dair ilkesini de reddetmiştir. Gazzalî, İbn Sînâ'nın ve diğer Doğulu Aristo'cuların, Tanrı'nın cüz'iyatı yani ayrıntıları değil de külleri bildiğine, evrendeki bazı olayların Tanrı'nın özgür iradesine göre gerçekleşmediğine, aksine zorunluluk sonucu gerçekleştiğine dair tezine de olumsuz bakıyordu. İbn Sînâ'nın varlık felsefesine karşı savaşta Gazzalî çizgisini daha sonra, XII. yüzyılda, Şehristânî ve Fahreddin Râzî gibi düşünürlerin devam ettirdiği; Şehristânî ve Râzî'nin görüşlerinin eleştirisini ve İbn Sînâ'nın felsefesinin savunmasını ise XIII. yüzyılda N. Tûsî'nin yaptığı kaydedilir.

İbn Sînâ'nın *Biyografisi*, M. Dinorşoev ve T. Mardonov tarafından Arapça'dan Rusça'ya çevrilmiştir. *Biyografi* iki kısımdan meydana gelir: Birinci kısım bizzat İbn Sînâ'nın anlattığına göre, ikinci kısım ise öğrencisi Cüzcânî tarafından yazılmıştır. İranlı bilgin A. Horasanî ve Tacik SSC Bilimler Akademisi üyesi olan A. Mirzoev'in ifadelerine göre, *Biyografi*'nin eksiksiz (tam) yazma nüshası Londra'da British Museum'da, diğer bir nüshası ise "Şeyhurreis'in Hayat Hikâyesi" başlığıyla ve 2385/ş numara da kayıtlı olarak Özbek SSC Bilimler Akademisi Doğubilimi Enstitüsü'nün Abu Reyhan Beyrûnî adını taşıyan kütüphanesinde muhafaza edilmektedir. *Biyografi* kısmen ve tam olarak birkaç kez Rusça'ya çevrilmiş ve yayınlanmıştır.¹³ Bu kitapta yer alan *Biyografi*'nin çevirisi, Uşaybî'a'nın *İbn Sînâ. İşârât va't-Tanbihât* (Kahire 1960, I. Kısım)'da yayınlanmış olan "Uyûn el-enbâ' fi tabakât el-etibbâ" metninden yapılmıştır. *Biyografi* bölümüyle ilgili 110 tane açıklayıcı not vardır. Bu notlar M. Sultonov tarafından hazırlanmıştır.

İbn Sînâ'nın en büyük eseri olan *Dânişnâme-i 'Alâî*'nin Mantık, Metafizik ve Fizik bölümlerinin Tacik dilinden Rusça'ya çevirisi daha 1957 yılında A. M. Bogoutdinov tarafından yapılmış ve aynı yıl Stalinabad'ta basılmıştır. Matematik bölümleri ise eserin tamamlanmasından hemen sonra kaybolmuş ve İbn Sînâ'nın eserleri esas alınarak Cüzcânî tarafından yeniden düzenlenmiştir. Bu bölümler ise B. A. Rozenfeld ve N. A. Sadovskiy tarafından Rusça'ya çevrilmiş ve 1967'de Duşanbe'de yayınlanmıştır. Eli-

¹³ "Godı yunosti" ("Gençlik Yılları"), *Ogonek*, 1952, no: 33; *Zdravoohranenie Tacikistana*, 1977, no: 3 (İbn Sînâ'nın bizzat kendisi tarafından anlatılan ve öğrencisi Cüzcânî tarafından yazılan biyografisi).

mizdeki kitapta, A. M. Bogoutdinov'un çevirisi yeniden basılmıştır. Bu çeviriye, yine M. Sultonov tarafından hazırlanmış olan 39 açıklayıcı not eklenmiştir. A. M. Bogoutdinov'un çevirisinin ilk varyantı, *Dânişnâme*'nin, Tacik Cumhuriyeti'nin Firdevsî adını taşıyan kütüphanesinde muhafaza edilen yazma nüshası esas alınarak yapılmıştır (bu nüsha şimdi Tacik SSC Bilimler Akademisi Doğubilimi Bölümü'nün yazma fonunda 893 numara kayıtlıdır). Bu yazma nüsha Buharalı Muhammed Şerif tarafından kopye edildiğinden bazı eksiklikleri içermektedir. Bu sebeple A. M. Bogoutdinov, A. Horasanî'nin Tahran baskısından olduğu gibi Mu'în ve Meş-kût yayınlarından da yararlanmak zorunda kaldığını ifade eder. Gerçi varyantlar, metnin esas fikrinin hemen hemen hepsinde muhafaza edildiğini, ancak kelime yapısında küçük farklılıkların mevcut olduğunu göstermektedir. Çeviri metnin son redaksiyonu yapılırken, *Dânişnâme*'nin M. Achena tarafından yapılmış olan Fransızca çevirisinden (Paris 1955) yararlanıldığı kaydedilmektedir.

İbn Sînâ'nın ölümünden önce, 1035-1036 yıllarında yazdığı *İşârât va't-Tanbihât* bilginin eserleri arasında önemli bir yer tutar. Birkaç yüzyıl boyunca şiddetli ve dinmek bilmeyen tartışmalara sebep olan bu eser, S. Duniya tarafından hazırlanmış olan 2. baskıdan (Kahire 1957-1960, 4 cilt), M. Dinorşoev, N. Rahmatullaev ve T. Mardonov tarafından ilk kez olmak üzere Arapça'dan Rusça'ya çevrilmiştir. "Mantık", "Fizik" ve "Metafizik" olmak üzere iki bölümden oluşan bu eserle ilgili olarak 38 tane açıklayıcı not ilâve edilmiştir. Bu notlar N. Rahmatullaev ve T. Mardonov tarafından hazırlanmıştır.

İbn Sînâ'nın Ortaçağ'ın bütün bilim dallarını kapsayan 18 ciltlik ansiklopedik eseri *Kitâbu's-Şifâ*, Mantık, Fizik, Matematik ve Metafizik olmak üzere 4 bölümden oluşur. "Fizik" başlıklı 2. bölüm ise 8 bilim dalına (kısmı) ayrılır. "Fizik" bölümünün 6. kısmına *Necât* veya "Fiziğin 6. Kitabı" adı verilir. *Necât*'ın 2. bölümünün 1. ve 2. kısımları kısaltılarak, 5. bölümün 8. kısmı ise tam olarak A. V. Sagadeev tarafından Rusça'ya çevrilmiştir.¹⁴ Elimizdeki kitaba dahil edilen *Necât* ise A. L. Hromov tarafından Rusça'ya çevrilmiştir. Bu eserle ilgili olarak 34 tane açıklayıcı not A. L. Hromov tarafından hazırlanmıştır. Burada, *Necât*'ın Çekoslovak Doğubilimcisi Jan Bakoš tarafından hazırlanmış olan ve 1956'da Prag'da yayın-

¹⁴ *Izbrannne proizvedeniya mislitley stran Blijnego i Srednego Vostoka IX-XIV v. (IX-XIV. Yüzyıllarda Yakın ve Orta Doğu Ülkelerinin Düşünürlerinin Seçme Eserleri)*, Moskva 1961, "Nauka", s. 219-260.

lanmış olan tenkitli metni, aynı eserin Fazlurrahman tarafından 1959'da yayına hazırlanmış olan 2. tenkitli metni, *Kitâbu'ş-Şifâ*'nın bir bölümü olarak Kahire'de Sâ'id Zâyed tarafından yayma hazırlanan 3. tenkitli metni hakkında bilgi verilir ve günümüzde *Necât*'in 30'dan fazla yazma nüshası bulunduğu kaydedilir. *Necât*'in Rusça çevirisinde, Fazlurrahman'ın tenkitli yayınının esas alındığı, yardımcı malzeme olarak ise J. Bakoş'un Fransızca çevirisinden, Latince çevirinin tenkitli baskısından ve ayrıca *Necât*'in Psikoloji bölümünün A. V. Sagadeev tarafından yapılan Rusça çevirisinden ve İngilizce çeviriden yararlanıldığı ifade edilmektedir. Elimizdeki kitaba dahil edilen *Necât*'in çevirisinin bazı kısaltmalarla yayınlandığı kaydedilir, zira görme fizyolojisi ve optik konusunda müstakil bir araştırma konusu arz ettiğinden, "Görme Hakkındaki" 3. bölümün çeviriye özellikle dahil edilmediği ifade edilir. Rusça açıklayıcı notlar hazırlanırken J. Bakoş tarafından yapılan yorumlardan ve *Necât*'in Fransızca çevirisinden yararlanılmıştır.

Filosofskie vzglyady İbn Sino v knige "Ukazaniya i Nastavleniya" (İbn Sînâ'nın "İşârât va't-Tanbîhât" Kitabındaki Felsefî Görüşleri) kitabında, N. Rahmatullaev, İbn Sînâ'nın felsefesi üzerine Sovyetler Birliği'nde yapılan çalışmalara dayanarak ve ilk el kaynaklar esas alınarak, O'nun *Dânişnâme*'den başlayarak son eserlerinden birisi olan ve daha çok kendi görüşlerine yer verdiği *İşârât*'a kadar uzanan eserlerindeki felsefî görüşlerinin evrimini izlemektedir. Bu kitabın hazırlanması sırasında yazar, İbn Sînâ'nın eserlerinin Arapça ve Farsça orijinallerinden ve çevirilerinden, *Dânişnâme*'nin A. M. Bogoutdinov tarafından yapılan Rusça çevirisinden ve *İşârât*'ın A. M. Goichon tarafından yapılan Fransızca çevirisinden ve ayrıca İngilizce ve Farsça'ya yapılan çevirilerinden yararlanmıştır. Bu monografyada, İbn Sînâ'nın Doğu mistisizmi (tasavvufu) hakkındaki görüşlerinin Sovyet literatüründe ilk kez incelendiği vurgulanır.

"Giriş" bölümünde, İbn Sînâ'nın felsefî eserlerinin Sovyet bilim adamlarının olduğu kadar yabancı bilim adamlarının da dikkatini giderek daha çok çektiği, 70'li yıllarda yurt dışında özellikle Avrupa'nın bazı ülkelerinde ve ABD'de bilimsel araştırmalarda belirgin bir artış görüldüğü ifade edilmektedir.

Birinci Bölüm'de *İşârât*'in felsefe edebiyatındaki yeri ve önemi anlatılmakta; İbn Sînâ üzerine yapılan yabancı yayınlar üzerinde durulmaktadır. Bu yayınlar iki grupta incelenmektedir. Birinci gruba, İbn Sînâ'nın felsefesinin, İslâm felsefesini, İslâm dünya görüşünü sağlamlaştırmaya hizmet ettiğine inanan yazarlar dahil edilmektedir. Bunlar arasında M. M. Şarîf, F.

Rahman, S. H. Nasr, H. Z. Ülken, R. A. Nicholson, M. Fakhry, A. Corbin, M. M. Çahordaha ve Radhakrishnan'ın çalışmalarına değinilmektedir.¹⁵ İkinci gruba İbn Sînâ'nın eserlerinin çeşitli dillere çevirileri, yorumlar, açıklamalar dahil edilmektedir. İbn Sînâ'nın çevrilmiş eserlerinin sayısının çok büyük olduğu ve bu çevirilerin İranlı Y. Mahdavî, Türk ve Fransız bilim adamları O. Ergin ve A. M. Goichon tarafından hazırlanmış olan bibliyografyalara dahil edildiği ifade edilmektedir. Burada yazar, İbn Sînâ'nın eserlerinin daha XI. yüzyılın ikinci yarısında Toledo'nun başpapazı Raimundus'un 1070'de kurduğu çeviri okulunda Latince'ye çevirildiği ve bu çeviriler sayesinde Batı Avrupa'nın, Aristo'nun metafiziğinden 50 yıl önce çevirisi yapılan *Kitâbu'ş-Şifâ*'nın "Metafizik" bölümünden İbn Sînâ'nın metafiziğini öğrendiği ifade edilmektedir. İbn Sînâ'nın Latin, Alman, İngiliz, Fransız, Leh, Bulgar dillerine çevirilerine önemli çalışmalar hasredildiği halde, Doğu dillerine yapılan çevirilerin günümüze kadar incelenmeden kaldığı kaydedilmektedir.

Yaklaşık XIII. yüzyılda *İşârât*, Abdusalom İbn Mahmud İbn Ahmad al'-Forsi tarafından Arapça orijinalinden Tacik diline çevrilmiştir. Yazar, *İşârât*'ın, gerek üslubunun kısa ve özlü oluşu ve gerekse ileri sürülen mantık, fizik ve metafizik ile ilgili tezlerin mükemmel bir şekilde ifade edilmesi bakımından sadece Doğu felsefe tarihinde değil, aynı zamanda dünya çapında da eşsiz bir eser olduğunu ifade etmektedir. *İşârât* Avrupa'da sadece Fransızca'ya çevrilmiştir. Forget'in 1892'de Leyden'de yayınladığı *İşârât*'ın Arapça orijinali, Goichon'un yaptığı Fransızca çevirinin esasını oluşturmuştur. Bu arada yazar, Goichon'un İbn Sînâ ile ilgili bazı çalışmalarına değinir.¹⁶ Bir taraftan İbn Sînâ'nın felsefesinin, diğer taraftan Platon, Aristo, Yeni Platoncuların öğretilerinin karşılaştırmalı incelemesinin, Amerikalı bilim adamı P. Morewedge'in eserlerinde devam ettirildiğini vurgular.¹⁷

Yazar, Rus, Fransız,¹⁸ İngiliz¹⁹ ve Leh²⁰ dillerine çevrilmiş olan *Dâniş-*

¹⁵ Şarîf, M. M. (editör), *A. History of Muslim Philosophy*, Wiesbaden 1963; Nicholson, R. A., *A. Literary History of Arabs*, Cambridge 1956; Fakhry, M. A., *A History of Muslim Philosophy*, New York-London 1970; Radhakrishnan, *History of Philosophy. Eastern and Western*, cilt 1, 2, London 1967.

¹⁶ Goichon, A. M., *Introduction d'Avicenne, son epître des definitions*, Paris 1933; *Le distinction de l'essence d'après İbn Sînâ*, Paris 1937; *The Philosophy of Avicenna and its Influence in Medieval Europe*, Delhi 1969, 1-ere ed., Paris 1942 (M. S. Khan ile birlikte).

¹⁷ Morewedge, P., *The Metaphisica of Avicenna*, New York 1973.

¹⁸ *İbni Sina. Livre de Science*, Traduction avec introduction par M. Achena et Massé, Paris 1955.

¹⁹ Bkz. 17 nolu dipnota.

²⁰ *Avicenna, Księga Wiedzy*, Warszawa 1974.

nâme'yi İbn Sînâ'nın müstakil felsefi eserlerinin en popülerleri olarak kabul etmek gerektiğine işaret eder. Yazar bu çeviriler arasında Morewedge'in çevirisi üzerinde durmak gerektiğini ifade eder. Bu çeviriden övgüyle söz etmekle beraber bazı eksiklikleri bulunduğunu da kaydeder. Daha sonra 1951-52 yıllarında İbn Sînâ'nın doğumunun (hicrî) 1000. yıldönümünün dünya çapında kutlanması münasebetiyle yapılan çalışmalardan söz edilir. Büyük bilginin çok sayıda eserinin Arapça ve Farsça orijinallerinin İran'da basılmasının yanı sıra çeşitli bilim adamlarının, İbn Sînâ'nın felsefi görüşlerini inceleyen kitap ve makaleleri yayınlanmıştır.²¹

İkinci Bölüm'de *İşârât*'daki tabiat felsefesi üzerinde durulmakta, madenin yapısı, dört unsur hakkındaki öğretisi, Zorunlu Varlığın varlığının ispatı teorisi incelenmektedir.

Üçüncü Bölüm'de idrak teorisi ile ilgili bazı meseleler ele alınmakta; idrakin sosyal mahiyeti, süreci, idrakte dış ve iç kuvvetlerin tabiatı ve rolü, sezgisel idrak konuları işlenmektedir.

Dördüncü Bölüm'de İbn Sînâ'nın Doğu mistisizmi hakkındaki görüşleri verilmekte; İbn Sînâ ile Horasanlı Mutasavvıf Ebû Sa'îd b. ebî'l-Hayr arasındaki ilişkiye ve bilginin Doğu mistisizmini yorumlama konusuna ışık tutulmaktadır. İbn Sînâ'nın Doğu mistisizmine karşı tutumu meselesinde, felsefe çevrelerinde iki eğilim vardır. İlk eğilimin taraftarları, zamanın en büyük mutasavvıfı olan Ebû Sa'îd ile tanıştıktan sonra İbn Sînâ'nın sufizm taraftarı olduğunu kabul ederler ve *İşârât*'ın son üç bölümünün bu düşünceyi kanıtladığını öne sürerler. İkinci eğilimin taraftarları, elimizdeki kitabın yazarı da dahil olmak üzere, İbn Sînâ'nın sufizm taraftarı olmadığını düşünürler. Yazar, İbn Sînâ'nın mistik görüşlerinin, bilginin içinde yaşadığı dönemde sufizmin oynadığı önemli rol ile sıkı sıkıya bağlı olduğu sonucuna varır. Ayrıca bunda İbn Sînâ'nın büyük nüfuza sahip olan ve sufizmin kalburüstü temsilcisi olan Ebû Sa'îd ile olan ilişkilerinin oldukça önemli bir rolü vardır. Yazar, bilginin sufi akımına karşı tutumunu ve bu iki büyük kişinin arasındaki sıcak ilişkiyi ortaya koymaya çalışmaktadır. Devrin iki büyük düşünürünün tarihî karşılaşmasını hazırlayan şartları aydınlatmak amacıyla Ebû Sa'îd'in kişiliği ve

²¹ Rahman, F., *Avicenna's Psychology*, London 1952; Winter, H., *The Life and Thought of Avicenna*, Bangalore 1952; Ley, H., *Avicenna*, Berlin 1953; Wickens, G. M., *Avicenna: Scientist and Philosopher*, London 1952; Houben, S., "Avicenna and Mysticism", *Avicenna's Commemoration Volume*, Calcutta 1958; Cortois, V., "Introduction to 'Avicenna's Commemoration Volume'", aynı eserde.

görüşleri, eserleri ve bilimsel faaliyeti kısaca anlatılmaktadır. Ebû Sa'îd ve İbn Sînâ karşılıklı olarak birbirini çok takdir etmişlerdir. Ancak Ebû Sa'îd kendi karşılaştığı meseleleri mantığa uygun olmayan sezgisel yolla, İbn Sînâ'nın ise bilimsel olarak çözümlediğini itiraf eder. Ebû Sa'îd, İbn Sînâ'nın araştırma yoluyla bildiğini, kendisinin araştırma yapmadan gördüğünü ve bildiğini ifade etmektedir. İbn Sînâ'nın tasavvufu yorumlaması mantık ve tabii bilimlerin esasları üzerine kurulmuştur. Tanrı'nın varlığını ispat İbn Sînâ'ya göre gereklidir, zira insanlar arasında Mutlak Varlığın varlığından şüphe edenler daima bulunur. Bu kişiler her mevcut olan şeyin duyularla idrak edilmesi gerektiğini düşünürler ve duyuların dışında hiç bir şeyin mevcut olmadığına inanırlar. *İşârât*'da belirtildiği gibi, Tanrı'nın eşi (dengi) ve zıddı yoktur, Tanrı cismanî değildir ve parçalara ayrılmaz, o halde O sonsuzdur ve duyularla idrak edilemez, sadece rasyonel tasavvuf yoluyla idrak edilebilir. Mutlak Varlık, mevcut olanların en mükemmelidir ve ilahî bir öz olan insan ruhu, ilahî gerçeği idrake çalışmalıdır, o zaman insan ruhu en yüce mutluluğa ve en büyük hazzâ ulaşacaktır. İbn Sînâ ilahî gerçeği, ilahî ışığı ve hikmeti aramaya yönelen âriflerin mutluluğunun en yüce mutluluk olduğunu düşünür. Mistik hayat tarzının diğer temsilcileri olan zâhid ve âbid hakkında bilgi veren İbn Sînâ zâhidin dünyevî mutluluk ve hazlardan uzaklaşarak Tanrı'yı idrake çalıştığını, âbidin ise kendisini tam anlamıyla ibadete ve oruca adadığını ve bu yolla Tanrı'yı idrake çalıştığını vurgular. Tasavvuf konusunu incelerken İbn Sînâ'nın, âriflerin yaşayış tarzındaki mucize kabilinden olayları mantık, psikoloji ve diğer tabii bilimler açısından açıklama girişimi, yazara göre, O'nun kendine özgü meziyetidir. İbn Sînâ'nın felsefe sisteminde sufizm şeklinde ortaya çıkan Doğu mistisizmi sanki akılcı bir incelemeye tâbi tutulmaktadır. Mistisizm ile akılcılığın aynı bir felsefe sisteminde birleşmesi oldukça ender görülen bir olaydır. İbn Sînâ diğer eserlerinde, dünya nimetlerinden vazgeçmeyi çileci bir hayat tarzını öneren sufi prensibine aykırı olarak, bunlardan vazgeçmeyi değil de, rasyonel olarak yararlanmayı önerir. Bu durumun, İbn Sînâ'nın dünya görüşü ile sufizm arasında esaslı bir ilkesel ayrılık oluşturduğu kaydedilir.

"Sonuç" bölümünde yazar, *İşârât* kitabının tarihî-felsefî incelemesinin, Doğu'da felsefî düşüncenin gelişmesindeki büyük tarihî ve felsefî önemini ortaya koymaktadır. *İşârât*'ın, *Dânişnâme* ile karşılaştırmalı incelemesi, düşünürün felsefî görüşlerinin, P. Morewedge'in iddia ettiği gibi *Dânişnâme*'de değil de, en mükemmel bir biçimde *İşârât*'da tasvir edildiğini ortaya koymuştur. Yazar, *İşârât*'ın, bazı bilim adamlarının iddia ettiği gibi, *Ne-*

câ't'in kısaltılmış olarak ifade edilmiş değişik bir şekli olmaktan çok *Ne-câ't*'in bir devamı olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca İbn Sînâ'nın *İşârât* kitabının, düşünürün son felsefi eseri olduğunu iddia etmenin mümkün olduğunu kaydetmektedir.

İbn Sînâ'nın doğumunun 1000. yıldönümüne armağan olarak 1980 yılında yayınlanmış olan bu iki kitaptan sonra Sovyetler Birliği'nde büyük bilginle ilgili yeni yayınlar yapıldığını sanıyorum. Ancak, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde, İbn Sînâ ile ilgili en son çalışmalardan sadece iki kitap mevcut olduğundan, bu yazının kapsamını, bu iki kitapla sınırlı tutmak zorunda kaldım ve 1980'den sonra Sovyetler Birliği'nde İbn Sînâ üzerine yapılan yeni yayınlara değinme imkânı bulamadım.